

запорукою того, що технологічні надбання

ЛІТЕРАТУРА

1. Панарин А. Глобальное информационное общество: вызовы и ответы / А. Панарин // Глобальная информатизация и безопасность России: Материалы Круглого стола «Глобальная информатизация и социально-гуманитарные проблемы человека, культуры, общества». – М.: Наука, 2004. – С. 36–53.
2. Крауч К. Постдемократия / К. Крауч. – М.: Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010. – 192 с.
3. Дернер А. Политика как развлекательный жанр / А. Дернер // Государственная информационная политика: Реферативный бюллетень. – М., 2001. – № 3(39). – С. 165-175.
4. Masuda Y. The Information society as Postindustrial Society / Y. Masuda. – Washington: World Future Society, 1983. – 171 p.
5. Фридман Т. Плоский мир: краткая история XXI века / Т.Фридман. – М. АСТ; Хранитель, Мидгард, 2007. – 608с.
6. Козловски П. Культура постмодерна / П. Козловски. – М.: Республика, 1997. – 240 с.
7. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман; пер с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2005. – 390 с.
8. Селезнева Е.Н. Проблемы трансформации культурных ценностей в моделях образования и культурной политики / Е. Н. Селезнева // Социально-гуманитарные знания. – 2001. – № 1. – С. 43-51.

УДК 355.01

Осадча Я. Д.

Харківський національний
університет ім. В. Н. Каразіна

МІСЦЕ ТЕОРІЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ СЕРЕД ІНШИХ КОНЦЕПЦІЙ СУЧАСНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Розглянуто найвпливовіші концепції сучасних збройних конфліктів та проаналізовано їх дослідницький потенціал. Особливу увагу зосереджено на основних тезах теорії гібридної війни, а також досліджено її місце серед подібних парадигм. Обґрунтовано необхідність звернення до концепції гібридних конфліктів під час вивчення сучасних збройних сутичок.

Ключові слова: збройний конфлікт, гібридна війна, опосередкована війна, війна четвертого покоління, нова війна, асиметричний конфлікт, нерегулярний конфлікт.

Осадчая Я. Д.

МЕСТО ТЕОРИИ ГИБРИДНОЙ ВОЙНЫ СРЕДИ ПРОЧИХ КОНЦЕПЦИЙ СОВРЕМЕННОГО ВООРУЖЕННОГО КОНФЛИКТА

Рассмотрены самые влиятельные концепции современных вооруженных конфликтов и проанализирован их исследовательский потенциал. Особое внимание сосредоточено на основных тезисах теории гибридной войны, а также определено её место среди подобных парадигм. Обоснована необходимость обращения к концепции гибридных конфликтов при изучении современных вооружённых столкновений.

Ключевые слова: вооруженный конфликт, гибридная война, опосредованная война, война четвертого поколения, новая война, асимметричный конфликт, нерегулярный конфликт.

Osadcha Y.

HYBRID WARFARE AMONG THE OTHER CONCEPTS OF THE MODERN ARMED CONFLICTS

The author concerns the most influential concepts of contemporary armed conflicts and analyzes their research potential. Attention is focused on the main thesis of a hybrid war theory. Moreover, the place of the hybrid warfare among similar paradigms was defined. In addition, it was explained why this concept is the best one in studying modern wars.

Key words: armed conflict, hybrid warfare, proxy war, fourth generation warfare, new war, asymmetric warfare, irregular warfare.

У військовій політології існує безліч способів теоретичної концептуалізації сутності сучасних збройних конфліктів. Повсякчас різноманітні концепції відрізняються лише окремими рисами й у цілому повторюють одна одну. Саме тому доцільно розібратися з різноманіттям цих теорій, аби виділити найкращий аналітичний інструмент для аналізу сучасних війн і зрозуміти місце концепції гібридної війни поміж них. Остання зростає на інтелектуальному ґрунті попередніх теорій і мала на меті синтезувати їх напрацювання в єдину систему.

Однією з провідних парадигм, що розглядають специфіку сучасних збройних конфліктів, є концепція поколінь. Її запропонував Вільям Лінд. Загалом було виділено чотири покоління, які відрізняються технологічними та тактичними особливостями військових дій. Війни першого покоління відбувалися в період з XVI по XIX століття. Саме тоді широко використовувалася рядна або лінійна побудова військ, гладкоствольна зброя та масові армії. Перемога забезпечувалася винятковими здібностями головнокомандувача. Від початку XX століття беруть відлік військові конфлікти другого покоління. Для них характерне застосування нарізної та автоматичної зброї, системи окопів і бліндажів, колючих дротів тощо, а досягнення успіху вже залежить від технічної оснащеності та вогневого потенціалу армії. Характерною рисою наступного покоління є стратегія «бліцкригу», яка застосовувалася в перші роки Другої світової війни, а також маневровість і нелінійність бойових дій. Останнє покоління конфліктів вирізняється використанням нечисленних самостійних операційних підрозділів, зменшенням залежності кампаній від логістичної підтримки, наголосом на маневрених діях і психологічному ефекті операцій [1, с. 23-24].

Згодом після значної критики власної концепції через її перебільшену технологічну детермінанту, В. Лінд відмовився від такого розуміння генераційних змін у військовому мистецтві та додав фактор ідейних складників [2]. Головним чином це стосується саме сучасних військових конфліктів, де чітко простежуються три ідеологічні зсуви, які зумовлюють специфіку війн четвертого покоління. Це – втрата державою монополії на війну, повернення до «світу культур» та поява ідеології мультикультуралізму. Крім того, В. Лінд зауважує, що як мінімум одна зі сторін протистояння у такій війні матиме ненаціональну або транснаціональну природу [2, с. 37]. Таким чином, класична концепція доповнилася глобальними та ідейними складниками.

Подальший розвиток зазначеної теорії відбувся в межах концепції війни «п'ятого покоління». Тут увага акцентується на змінах у стратегії, організації військових дій та типі учасників. Біотехнології та зброя масового знищення стають головним інструментом ведення бойових дій. Крім того, відтепер всі операції набувають вигляду стратегічних комунікаційних кампаній. Тож основною стає інформаційна стратегія, спрямована на зміну світогляду супротивника, а організаційний переворот свідчить про перехід від ієрархічних до сітьових форм організації бойових одиниць, які часто є транснаціональними та трансвимиірними [3].

Згодом послідовники В. Лінда розширили його класифікацію на ще одну генерацію. Вони вважають, що сучасні війни є збройними конфліктами «шостого покоління». Для них характерна втрата масштабності, зникнення понять «фронту» і «тилу» у їх класичному розумінні та застосування новітніх типів озброєння. Крім того, широкого застосування набуває диверсійна та дезінформаційна тактики [4].

Однією з провідних теорій сучасного збройного конфлікту є концепція асиметричної війни. Її сутність полягає в описанні фундаментальної нерівності сил супротивників, яка стосується в тому числі інформаційної асиметрії. Зазвичай такі конфлікти є зіткненням регулярних армій з нерегулярним супротивником. У той же час ця нерівність не надає однозначної переваги більш сильній стороні, адже вона зазвичай обмежена у своїх діях вимогами міжнародного права, а також моральними й політичними імперативами. Крім того, існує невідповідність тактичної підготовки регулярних армій до умов розгортання подібного конфлікту. Саме тому слабший суперник змушений шукати більш винахідливі та жорстокі засоби боротьби [5, с. 25]. Таким чином, стратегія слабкої сторони заснована на тому, щоб зробити війну якомога дорожчою для сильної сторони. Ця концепція дає змогу дослідити стратегію та тактику різних сторін конфлікту, однак не пропонує цілісного розуміння специфіки сучасних бойових дій.

Ще один тип сучасних збройних конфліктів – це комбіновані війни. Для них характерне одночасне використання регулярних і нерегулярних сил, а також тактичних операцій, спрямованих на досягнення єдиної стратегічної мети. Нерегулярні сили найчастіше діють на більш уразливих територіях, аби змусити опонента розпорозити свої сили. Тоді як регулярні підрозділи спонукають супротивника сконцентрувати бойову міць для захисту чи наступу [6]. Ця парадигма дещо розширює теорію асиметричного конфлікту, аби додати до неї фактор використання конвенціональних засобів.

Мері Калдор у своїй праці «Нові та старі війни. Організоване насилля в глобальну епоху» розробила теорію «нової війни». Вона вважає, що традиційні війни велися і фінансувалися державою, послуговувалися державними інтересами та використовували регулярні збройні сили, які мали чітку ієрархію й структуру. Мета війни була геополітичною або ідеологічною, а її досягнення відбувалося шляхом знищення ворога на полі бою та захоплення його території. Однак з середини 1990-х років дослідники почали помічати зміни у способах ведення збройних конфліктів. Саме тоді була сформульована теорія «нових воєн», особливістю яких є те, що вони виникають в авторитарних режимах всередині держави і можуть мати

громадянський характер. Зазвичай такі війни є результатом послаблення режиму внаслідок включення держави до глобалізаційних процесів. Особливу роль у нових війнах відіграє політика ідентичності, яка пропагується завдяки сучасним інформаційним технологіям та стимулюється груповими або індивідуальними інтересами [7]. Таким чином, Мері Калдор об'єднала в єдину систему і сутнісні, і процесуальні характеристики сучасних збройних конфліктів, а також описала можливі причини їх виникнення.

Безумовно, не можна оминати концепцію нерегулярної війни. Вона не є принципово новим явищем для історії людства, однак із сучасними типами бойових дій її споріднюють мотиви сторін конфлікту. Розуміння феномена нерегулярної війни ускладнюється тим, що вона не має сталих відмінних рис і може відбуватися у різних формах. Методи у нерегулярному збройному конфлікті обираються за принципом «підходить все, що працює», і саме це є сутністю стратегії такої війни [8, с. 37]. Регулярну війну від нерегулярної можна відрізнити за політичним і правовим статусом її учасників і за типом військових операцій, для нерегулярної війни характерне залучення недержавних акторів та використання методів типу герильї й тероризму. Нерегулярні війни ведуться з метою отримання підтримки чи хоча б визнання з боку місцевого населення, саме тому військова поразка не є необхідною умовою програшу нерегулярних сил. Оскільки основні бойові дії ведуться скоріше не на реальному полі бою, а у свідомості громадян, головним завданням нерегулярних кампаній є інформаційна війна [9].

У концепції комплексної нерегулярної війни до цього всього додаються маніпуляції суспільством з метою посилення вищезазначених ефектів. Крім того, широко застосовуються надбання сучасного технологічного прогресу і глобалізації, зокрема, кібер-атаки, тероризм, захоплення ключових енергетичних, транспортних і телекомунікаційних мереж [10, с. 25]. На жаль, ця теорія акцентує увагу лише на методах ведення конфлікту, оминаючи його феноменологічну природу.

Ще один тип збройних конфліктів – опосередкована війна – це конфлікт, в якому третя сторона здійснює опосередковане втручання з метою впливу на стратегічні результати конфлікту на свою користь. Така війна є продуктом відносин між

бенефіціаром, який завжди знаходиться ззовні конфлікту і може бути представленим як державними, так і недержавними акторами, та обраними ним посередниками, яким бенефіціар постачає озброєння, надає фінансування та допомагає в тренуванні. Таким чином, опосередкована війна є засобом, який дозволяє державам здійснювати свої стратегічні цілі без прямого втручання у конфлікт. Карл Дойч визначав опосередковані війни як міжнаціональний конфлікт між двома іноземними державами, який ведеться на території третьої держави та маскується як внутрішній конфлікт [11]. Слід зазначити, що роль зовнішнього фактору в такій війні не можна переоцінювати, адже опосередкована війна виникає тільки там, де вже було джерело внутрішньої нестабільності [12]. Ця теорія дозволяє нам проаналізувати інтереси зовнішніх гравців та оцінити їхню роль у перебігу конфлікту, саме тому вона має значний евристичний потенціал. На основі ідеї про опосередковану війну було створено й парадигму гібридних конфліктів.

Опосередковані війни стали поширеним явищем після 1945 року, коли з'явилося ядерне озброєння і збільшилися потенційні витрати прямого втручання в конфлікти. Тоді державні й недержавні актори починають застосовувати опосередковані методи для досягнення своїх цілей, оскільки повномасштабну війну виправдати стає дуже складно. У свою чергу посередники мають свою програму дій, через що їхні відносини з бенефіціарами можуть бути ненадійними та короткостроковими. З часом посередники можуть розширювати автономію своїх дій або пропонувати альтернативні сценарії досягнення стратегічної мети [12].

Після падіння блокової системи у 1989 році опосередковані конфлікти залишилися поширеним явищем. Перша причина цього зумовлена зменшенням ймовірності тотальної війни між розвиненими державами завдяки змінам в міжнародному порядку та трансформації державності. У той час як деякі держави припиняють здійснювати будь-які військові операції, супердержави шукають інші можливості реалізації власних ідеологічних і національних інтересів, одна з яких – опосередкована війна. Друга причина пов'язана з небажанням суспільства вести довгі та ресурсоємні війни, утримувати армію та служити в ній. Тому опосередковані війни дозволяють зберегти політичну й економічну стабільність в

державі-бенефіціарі. Використання посередників сприймається як дешева альтернатива утриманню армії. Крім того, можна виділити чотири напрямки змін у сучасному військовому мистецтві, котрі також вплинули на поширення такої тактики, це – актуалізація «в'єтнамського синдрому», який поклав край бажанню західних суспільств вести антиповстанські операції на іноземних територіях; поява та збільшення ролі приватних військових компаній; використання кіберпростору для ведення опосередкованої війни; становлення Китаю як супердержави [11].

«В'єтнамський синдром» на сьогодні є досить впливовим чинником зовнішньої політики США, оскільки наразі немає ані публічної підтримки, ані політичної волі для введення повномасштабних військових операцій закордоном. Саме тому опосередковані війни стали в нагоді як засіб захисту національних інтересів без загострення суспільного невдоволення. Далі перехід багатьох державних функцій з захисту населення на приватні військові компанії дає змогу говорити про те, що останні стануть одним із основних агентів опосередкованої війни. Приватні військові компанії значно здешевлюють війну, адже їх легше утримувати, ніж національні армії, і не потрібно дбати про пенсійне забезпечення найманців. Ще один фактор – кібероперації, дозволяють маскувати бенефіціарів опосередкованої війни, оскільки дуже важко відслідковувати джерело кібер-атаки. Це дозволяє зменшити ризик і ціну військових операцій. Таким чином, існує передбачення, що в майбутньому війна буде вестися проксі-серверами, а не наземними силами. Піднесення могутності КНР та збільшення тиску на американську гегемонію може призвести до використання непрямих методів боротьби як механізму утримання балансу сил між двома державами. Та головне питання в тому, яким чином КНР зможе поєднати стратегію невтручання у внутрішні справи інших країн з необхідністю доводити і підтримувати свій статус супердержави [13, с. 45].

На думку Леслі Брауна, війни двадцять першого століття матимуть гібридний характер, адже спостерігається збільшення кількості гібридних загроз [14]. Гібридна війна не тільки поєднує риси конвенційної та нерегулярної війни, але й виступає як певна стратегія, яка поєднує різноманітні тактики, завдяки чому той, хто її використовує, отримує рішучу перевагу над супротивни-

ком. Френк Хоффман, засновник теорії гібридної війни, визначає гібридну загрозу як «одночасно та варіативно використовувану будь-якою стороною сукупність конвенціональних методів боротьби, нерегулярної тактики, тероризму та кримінальної поведінки на полі бою з метою досягнення політичних цілей» [15, с. 442].

Слід відзначити, що концепція гібридної війни не протистоїть всім іншим теоріям, які описують сучасні збройні конфлікти – навпаки, поняття гібридної війни синтезує всі можливі види загроз та методи ведення війни в єдину парадигму. Ця концепція висвітлює тенденцію до розмивання меж між різними видами конфліктів, миром та війною, комбатантами та некомбатантами тощо [16].

Зазвичай джерелом гібридної загрози є більш слабка сторона, адже вона не здатна перемогти сильного супротивника в регулярному бої. Суб'єктами гібридної війни можуть бути як недержавні, так і державні актори. Сторона, що використовує гібридну стратегію, зазвичай не обмежена ні дозволеними методами боротьби, ні потенційними мішенями для насилля. Такі конфлікти не можна назвати конфліктами низької інтенсивності або короткостроковими зіткненнями, тому що вони можуть бути досить довготривалими. Таким чином, гібридні війни завжди поліморфні [17, с. 25]. Велику роль у цьому типі зіткнень відіграє кримінальна активність, яка є одним із засобів підтримки гібридних угруповань та спричинення негараздів населенню [15, с. 23].

Крім того, гібридність війни можна розуміти й у більш широкому сенсі – як рефлексію базової єдності конфлікту, яка складається з матеріального та когнітивного аспектів. Матеріальний та когнітивний підходи до війни є ідеальними типами, які на практиці сприяють перемозі лише у комплексі. За матеріального підходу визначальними чинниками перемоги є фізична та матеріальна перевага. Когнітивний підхід ґрунтується на тезі, що центральним моментом війни є воля супротивників. Сторони конфлікту намагаються в першу чергу здійснити вплив на розум, ментальні процеси, емоції, почуття, погляди, поведінку та рішення як окремих осіб, так і соціальних груп, громад, націй, а не захопити матеріальні ресурси [17, с. 4].

Таким чином, гібридна стратегія орієнтована на синтез цих підходів. У гібридних війнах можуть одночасно застосовуватися і матеріальні, і когнітивні

тактики, або вони можуть застосовуватися окремо відповідно до ситуації.

Ми вважаємо теорію гібридної війни дуже зручним аналітичним інструментом, який дозволяє аналізувати сутнісні та структурні характеристики сучасних збройних конфліктів. Утім, критики теорії гібридної війни пишуть, що немає сенсу використовувати ще один термін для позначення явища, яке можна описати термінами нерегулярної та комбінованої війни [18]. Але насправді специфіка понять комбінованої та нерегулярної війни трохи інша. Зокрема, комбінована війна відрізняється застосуванням як регулярних, так і нерегулярних сил, але в межах різних просторів боротьби. Нерегулярні сили використовуються здебільшого задля економії ресурсів і для виснаження супротивника. Такий тип бойових дій зазвичай застосовується в тому разі, коли територія слабшої сторони частково чи цілковито знаходиться під контролем сильнішої. Таким чином, тут традиційні та нерегулярні сили діють у різних вимірах, тому вони не взаємодіють в ситуації бою, через що їм не вистачає синергії, характерної для гібридних загроз.

Гібридним війнам притаманний більший ступінь тактичної та оперативної координації дій, оскільки тут різні сили діють під єдиним командуванням задля досягнення єдиної політичної мети [18, с. 20]. Крім того, є імовірність того, що гібридні сили іноді будуть застосовувати конвенціональні методи боротьби, особливо в разі симетричних бойових дій. Нерегулярні конфлікти також не передбачають синергетичної взаємодії між конвенціональними та неконвенціональними бойовими підрозділами й методами боротьби й не претендують на те, щоб стати парадигмою сучасних збройних конфліктів.

Різноманітні концепції сучасних збройних конфліктів зробили значний внесок у розуміння того, чому традиційні конвенціональні армії значно обмежені у своїй силі, коли йдеться про громадянську війну чи протиповстанську операцію. Перемога тепер залежить, головним чином, від здатності послабити суспільну підтримку опонента та ізолювати його від ключових ресурсів.

Можна зробити висновок, що сучасна воєнна політологія пістрявить різноманітними концепціями, які намагаються пояснити сутність змін, які відбуваються у воєнній практиці. Зокрема, було розглянуто

концепції поколінь, асиметричні, комбіновані війни, «нові війни», нерегулярні конфлікти, гібридні та опосередковані війни. Безумовно, багато з них не отримали належної оцінки й критикувалися за різноманітними напрямками. Але найбільш актуальними для аналізу сучасних конфліктів, на нашу думку, є концепції гібридного та опосередкованого конфлікту, адже вони якнайкраще дозволяють проаналізувати сучасні збройні сутички і зокрема український конфлікт.

ЛІТЕРАТУРА

- Lind W. S. The Changing Face of War: Into the Fourth Generation / W. S. Lind, K. Nightengale, J. F. Schmitt, J. W. Sutton, G. I. Wilson // Marine Corps Gazette. – 1989. – October. – P.22-26.
- Lind W. S. Fourth Generation Warfare: Another Look / W. S. Lind, J. F. Schmitt, G. I. Wilson // Marine Corps Gazette. – 1994. – December. – P.34-37.
- Borelli F. 5th Generation Warfare? [Електронний ресурс] / F. Borelli. – Режим доступу : <http://www.projectwhitehorse.com/pdfs/7a.%205th%20Generation%20Warfare.pdf>
- Сліпченко В. І. Війни шостого покоління. Зброя і військо мистецтво майбутнього [Електронний ресурс] / В. І. Сліпченко. – Режим доступу : <http://lib.rus.ec/b/52435/read>
- Деріглазова Л. Асиметричний конфлікт в сучасній американській політології / Л. Деріглазова // Міжнародні процеси. – 2010. – № 2 (23). – С. 23-29.
- Huovinen P. Hybrid Warfare – Just a Twist of Compound Warfare? [Електронний ресурс] / P. Huovinen. – Режим доступу: https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/74215/E4081_HuovinenKPO_EUK63.pdf?sequence=1
- Kaldor M. Old Wars, Cold Wars, New Wars, and the War on Terror [Електронний ресурс] / M. Kaldor. – Режим доступу: <http://dSPACE.africaportal.org/jspui/bitstream/123456789/8613/1/Old%20Wars%20Cold%20Wars%20New%20Wars%20and%20the%20War%20on%20Terror.pdf?1>
- Gray C. S. Irregular Warfare One Nature, Many Characters / C. S. Gray // Strategic Studies Quarterly. – 2007. – Winter. – P. 35-57.
- Hoffman F. Complex Irregular Warfare: The Next Revolution in Military Affairs / F. Hoffman // Orbis. – 2006. – Vol. 50(3). – P. 395-411.
- Krause M. G. Square Pegs for Round Holes: Current Approaches to Future Warfare and the Need to Adapt / M. G. Krause // Land Warfare Studies Centre Working Papers. – 2007. – №132. – 47 p.
- Gleiman J. K. The Future of War Is Here: Proxy Warfare [Електронний ресурс] / J. K. Gleiman. – Режим доступу: <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/the-future-war-here-proxy-warfare-11546>
- Beckerman L. P. The Non-Linear Dynamics of War [Електронний ресурс] / L. P. Beckerman. – Режим доступу: <http://www.calresco.org/beckermn/nonlindy.htm>
- Mumford A. Proxy Warfare and the Future of Conflict / A. Mumford // The Rusi Journal. – 2013. – Vol. 158. – P. 40-46.
- Brown L. F. Twenty-first Century Warfare Will Be Hybrid / L. F. Brown // Strategy Research Project. – Washington: U. S. Army War College, 2011. – 28 p.
- Hoffman F. “Hybrid threats”: Neither Omnipotent Nor Unbeatable / F. Hoffman // Orbis. – 2010. – Vol. 54(3). – P. 441-455.
- Hoffman F. Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars / F. Hoffman. – Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. – 72 p.
- Davis J. R. Jr. Defeating Future Hybrid Threats / J. R. Davis Jr. // Military Review. – 2013. – September. – P. 21-29.
- Sadowski D., Becker J. Beyond the «Hybrid» Threat: Asserting the Essential Unity of Warfare / D. Sadowski, J. Becker // Small Wars Journal. – 2010. – №3– P. 1-13.